

Utbildning och undervisning i förskolan

– omsorgsfullt och lekfullt stöd för
lärande och utveckling

christian@eidevald.se

0704 – 40 48 42

Lpfö 98 → Lpfö18

Förändringar i läroplanen 1(3)

- Begreppen utbildning och undervisning definieras i läroplanen (utifrån 2010 års skollag)
- Förskollärarnas särskilda ansvar för förskolans utbildning och undervisning blir tydligare
- Barnskötarnas betydelse i förskolan lyfts fram, deras roll i undervisningen för att främja barns utveckling och lärande förtydligas

Förändringar i läroplanen 2(3)

- Lek som grunden för utveckling, lärande och välbefinnande lyfts fram
- Begreppet hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig – förs in
- Betydelsen av fysisk aktivitet, rörelseglädje och att vistas i olika naturmiljöer lyfts fram

Förändringar i läroplanen 3(3)

- Skrivningar om barns rätt till kroppslig och personlig integritet tas in i läroplanen och skrivningarna om jämställdhet förtydligas
- Barnen förutsättningar för att utveckla sitt språk genom att lyssna till högläsning och samtala om olika texter lyfts fram
- De nationella minoriteternas rätt till sina minoritetsspråk blir tydligare

Skolinspektionen:

- Sammanblandning *undervisning* och *lärande*
  - *Dokumentation*: i efterhand beskriva "lärande"; barn går genom ett rum, räknar frukter, uppmärksammar former – antas ha lärt sig avståndsbedömning, matematik och geometri
  - Efterhandskopplingar till läroplanens målområden, med antagandet att *alla* barn lärt sig det som dokumenteras

Bedömning?

- Får undervisning i förskola innehålla bedömning?
- Bedömningar görs, även bland de som säger sig vara emot bedömningar. Ofta barns sociala förmågor, inte om lärande i förhållande till läroplanens mål
- Bedömning = **särskilt viktig för de som behöver extra stöttning**

Utbildning

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

(Skollagen, 1 kap. 4§, 1 st)

Utbildning: den verksamhet som pågår inom förskolans öppettider? (verksamhet av låg kvalitet?)

Att ta över ord och begrepp

- I svensk förskola talas sällan om utbildning. Istället används *verksamhet, uppdrag, arbete, aktiviteter, temaarbete, projekt, lek, skapande, omsorg och fostran*
- EDUCARE, Early Childhood Education (and Care)

Vad händer i exemplet?

- Undervisning/utbildning
- Omsorg
- Lek
- Demokratifostran
- Skapande

- Vem får göra vad

Hur kan David tänka här?

- Vad kan barnen behöva, både i stunden och för kommande lekar och aktiviteter?
- Finns det saker som David kan använda för att undervisa i den spontant uppkomna stunden, eller som han kan ta upp i planeringen för att arbeta vidare utifrån?
- Vilka strategier kan användas i undervisningen för att på ett medvetet sätt arbeta mot läroplanens målformuleringar, både i stunden och på sikt?
- Finns det delar i situationerna som inte är undervisning?

Omsorg

- En central komponent i förskolans utbildningsuppdrag
- Förskolebarn behöver stöd att utveckla sina förmågor till självreglering, att lära sig bli en människa

Omsorgens dimensioner (som alla ska arbeta med)

- *Organisation*: planering och rutiner för blöjbyte och säkerhet i miljö och material
- *Fysiskt arbete*: lyfta, klä på/klä av, rörelse
- *Emotionellt arbete*: att vara känslomässigt interagera(n)de
- *Socialt arbete*: relation till vårdnadshavare (de lämnar över ett stort ansvar)

Skolinspektionen – omsorg*

- 20% gav inte barnen tillräckligt med uppmärksamhet och tillsyn
- Tar inte alltid tillvara situationer och aktiviteter för att närma och engagera sig i det barnen gör och uttrycker
- Uppsikt över barnens interaktion och deras vistelsemiljöer var bristande

Leken – grunden i förskolan

- Skapar förutsättningar för fantasi, nyfikenhet, kreativitet och upplevelser
- Känslor av spänning, gemenskap och glädje bidrar till **samaktiverade processer**
- Integrerar tanke, handling och känsla
- Förutsättning för socio-emotionella förmågor, konstnärlighet, reflektions-, tankeförmåga och humor

Den vuxnes roll?

- Ibland behövs väldigt lite för att leken ska utvecklas och involvera fler
- Är allt som sker i ”den fria leken”, lek?
- **Barns RÄTT till egeninitierad lek!**

Demokratifostran*

- Handlar om värdegrunden och att utveckla:
  - självständig handlingskraft
  - ansvar
  - respekt
  - medkänsla om medmänniskor
  - medkänsla om biosfären
  - en hållbar livsstil

Förskolan vilar på demokratisk grund

- Vad betyder det? Vuxna som förebilder?
- Barns rätt till delaktighet och inflytande

Skapande*

(Estetiska processer och kreativt skapande)

- **Kan handla om:**

- bild

- rörelse

- dans

- kreativitet

- sång

- musik

- pyssel

- konstruktion

- experiment

- berättelser

Skapande genomsvrar förskolan

- Barn pysslar, skapar, bygger, konstruerar, sjunger, spelar och använder sin fantasi
- Skapande sker i olika former och kan vara helt fritt, men också styrt

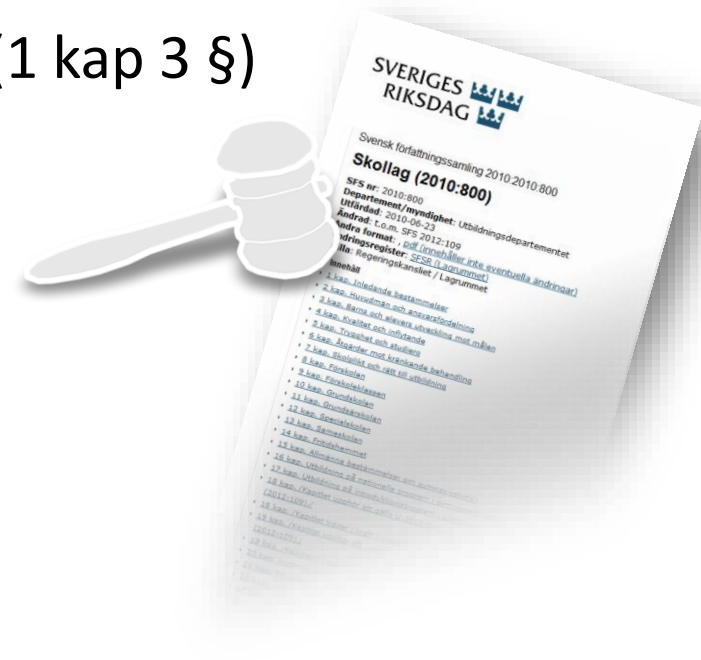
Vem får undervisa?

- Endast den som har legitimation som förskollärare och är behörig för undervisning får bedriva undervisningen
- Utöver förskollärare får det i förskolan finnas annan personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens utveckling och lärande främjas

Undervisning i Skollagen (2010:800)

Undervisning: sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden

(1 kap 3 §)

Undervisning i förskolan

- Barnträdgårdslärarinnorna undervisade
- Kunskapsförmedling?
- Fantasi, kreativitet och skapande?
- Lek?
- Omsorg?
- Styrda aktiviteter?
- Blir verksamheten mer "skollik"?

Vad kännetecknar undervisning i förskolan

- följer inte alltid förbestämda steg
- tona in barnets tänkande, känslor och handlingar
- barnets utveckling och lärande stöttas i riktning mot läroplanens mål

Relationellt – autentiskt – temaintegrerat

Strategier för att stötta lärande och utveckling 1(2)

- *Samaktivt stöttande*
  - *Uppgiftsstöttande* – tillför en uppgift som stöttar förmåga att agera, tänka och handla på ett mer avancerat sätt
  - *Ekologiskt stöttande* – den omgivande miljön och materialen skapar specifika förutsättningar som möjliggör vissa handlingar

Strategier för att stötta lärande och utveckling 2(2)

- *Samaktivt stöttande*
  - *Självstöttande* – barnen prövar själva att utföra handlingar
  - *Socialt stöttande* – andra dras in i aktiviteter

Kommunikationens betydelse

- Pihlgren (2017): olika typer av samtal inom undervisning:
  - *konversation*, en dialog där olika synpunkter förs fram
  - *debatt*, där olika åsikter kritiskt ställs emot varandra
  - *instruktion*, där ett gemensamt svar eller slutsats efterfrågas (tyngdlag)
  - *undersökning*, en dialog där ett område eller en idé belyser olika möjligheter och analyseras

Undervisning – omsorg*

- Planering
- Stöttande
- Söka och dokumentera
- Nya aktiviteter
- Ny planering, utifrån barnens frågor
- Se över miljön

Vuxnas roll i leken?

- Wood (2014): lekens tre riktningar
  - Barninitierad lek
  - Vuxenstödd lek
  - Policystyrdd/målstyrdd lärandelek

Är det fortfarande lek om aktiviteten har lärandemål?

Demokratifostran

- Är det bara förslag med ”flest röster” som ska lyssnas på?
- Vad är ett målmedvetet arbete för att en grupp av individer ska arbeta mot ett gemensamt mål, när det finns olika uppfattningar byggt på olika erfarenheter bland barnen (men även på barnens olika positioner inom barngruppen)?

Shiers (2001) modell i fem steg

1. att bli lyssnad på
2. att få stöd i att uttrycka sina åsikter
3. att barns åsikter ska tas under övervägande
4. att barn blir delaktiga i beslutsprocessen
5. att barn delar makt och beslutsfattande med vuxna

Undervisning – skapande*

- Exemplet med play-doh leklera.
- Hur kan den situationen utvecklas till undervisning?

Motstånd motiverar läroprocesser

- Hos barn som möter motstånd i ett material sätts problemlösningsaktiviteter i gång
- Att lösa problem leder till lärande och utveckling av kreativitet
- Ju större utmaning, desto större lycka när projektet är i hamn. Barnen blir motiverade att hitta lösningar och använder sin fantasi.
- Att pröva men inte fullt ut lyckas direkt är utmanande.

Frågor kring undervisningens dilemma

- Ska man börja undervisa i den pågående skapandeprocessen, genom att visa lösningar?
- En del i undervisningen är att observera och leda en medveten strategi med uppgiftsstöttning. Inte för mycket (behöver få pröva), inte för lite (tappar koncentrationen om det blir för svårt)
- Hur länge ska man låta barnet pröva, kanske utan att lyckas? (motivation och intresse avgör)

Undervisning

- ... att ge förutsättningar i form av material, instrument och tid, återkommande och i långa pass. Utsträckt över tid, med koppling till lärandemål, är det undervisning
- Frivilligheten i deltagandet och uppslukade av aktiviteten (flow) är kännetecknen för lärandeprocesser
- När barnen lyckats visar de glädje, tilltron till egna förmågor växer

Vilka delar i hjärnan aktiveras:

I lek?

I stillasittande aktiviteter?

Lek som redskap för (ämnesuppdelat)
lärande ... vad sker??

Hjärntrött?

- Läge ett och läge två
- Koncentration (utvecklar, men stressar också)
- Automatiserat (befäster, innebär inte så stor ansträngning)

Repetition är minnesträning – inte förståelse

- Rörelse aktiverar flera delar av hjärnan
- Svårt att sitta stilla och lyssna – barn behöver ”göra”
- Om de lyssnar kan de repetera och imitera ... tränar minnet (inte logik och kreativitet)
- Barn behöver ha roligt NU – (förmågan att ”skjuta upp” belöning är inte aktiverat ännu)

Så ... vad är då viktigt för
UNDERVISNING i förskolan?

- uppmärksamhet på det barnen visar intresse och glädje inför, som en utgångspunkt
- närmare precisering av områden barnen behöver mer erfarenhet eller kunskap om (lpfö)
- identifiering av målområden med koppling till läroplanen och gemensamma problemställningar (som både intresserar barn och vuxna)
- iscensättande av ämnesövergripande lärandesituationer (tema och projekt)
- iordningsställande av miljöer för lärande, med verktyg och material

- utforskande och frågeinriktade metoder, kopplade till samtal om lärandeprocessen
- koncentrerade arbetspass integrerade i utbildningen över dagen
- identifiering och användning av platser, människor och miljöer utanför förskolan
- små grupper för inflytande och aktivt deltagande
- balans mellan gruppaktiviteter och att uppmärksamma varje barn

- medvetna strategier för att stärka barnens uppmärksamhet och uthållighet
- lekfullhet och frivillighet
- omsorgsfullhet och trygghet
- skapande i många olika uttrycksformer
- Förverkligande av en socialt hållbar miljö
- dokumentation/observation som en del i undervisningen
- uppföljning och analys som utgångspunkt för fortsatt planerad undervisning